
Düşünce Yazısı

DOI: 10.5281/zenodo.22666866

Eşiğin Işığında İnanç ve Benlik

Almira CAMGÖZLÜ

Eşik, en genel anlamıyla bir durumun başladığı veya değiştiği kritik noktadır. Bu değişim noktasının neyi ifade ettiği hususunda özellikle epistemoloji ve ontoloji alanlarında tarih boyunca Martin Heidegger, Thomas Hobbes ve Felix Guattari gibi düşünürler birbirinden farklı görüşlerini ortaya koymuştur. Bu metinde eşik kavramını, bazı düşünürlerin yorumlarını da analiz ederek insan hayatında oluşturduğu anlam üzerinden inceleyeceğiz.

Değişim, doğada ve yaşadığımız gerçeklikte en sık meydana gelen temel unsurdur. Yaşamın akışında parmakla gösterip işaret edebileceğimiz her kavisli yolun yanında, aslında mikro ölçekte biz fark etmeden meydana gelen farklılaşmaları içine alır bu kavram. Bir şeyin eşiğinde olma söylemi ise halk ağzında psikolojik, fiziksel, somut ya da soyut şekillerde henüz varılmamış ancak varılması olası olan o sınır noktasını tanımlamak için kullanılabilir. Ancak eşik her zaman mutlak, spesifik bir nokta olmak zorunda değildir. Nitekim bir şey saniyede değişebileceği gibi uzun bir zaman içinde farklılık gösterebilir ve bir süreden sonra bu farklılık, önceki adıyla hitap edemeyeceğimiz bir hâle gelir. Özellikle evrimsel biyolojide karşımıza çıkan bir fenomendir bu. Örnek olarak, Neandertaller'in birden değişip Homo Sapiens'e evrilmesi gibi bir

durum yoktur. Evrimsel değişim, melezleşme dönemindeki binlerce yılı kapsar.¹ Bu evrimsel değişim süreci içerisinde spesifik bir günü işaret ederek o günün Neandertaller'ın Homo Sapiens'lere evrimleştiği gün olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Ancak bu durum, değişimin yaşanmadığı anlamına gelmez. Eşiğin spesifik bir noktadan daha fazlasını barındırdığını göstermektedir.

Bu noktada Theseus'un Gemisi metaforu üzerinden bir şeyin ne kadar fazla değişirse başka bir şey hâline gelebileceği hakkında; yani sınır noktasının, farklılaşma eşiğinin neresi olduğu hakkında düşünmemiz gerekir. Girit'ten Atina'ya hasar alarak dönmüş Theseus'un Gemisi, korunması için çok uzun bir müddetçe saklanır. Zaman ilerledikçe geminin tahtaları çürümeye başlar ve bu tahtalar yenileriyle değiştirilir. Bu böyle devam ettikçe bir süre sonra her parçası değiştirildiği için geminin ilk yapıldığı hâlden hiçbir parça kalmaz. Asıl soru, geminin hâlâ Theseus'un Gemisi olup olmadığıdır. Eğer ki ilk inşa edildiği ve adının konulduğu hâlden bir eser kalmadıysa, o hâlâ aynı gemi midir, yoksa başka bir gemiye mi dönüşmüştür? Eğer ki aynı gemi olduğunu savunacaksak, bir şeyin kıymetini belirleyen unsurun ona biçtiğimiz soyut değer olduğunu öne sürmemiz gerekir. O şey, fiziksel olarak ne kadar fazla değişirse değişsin ilk başta olduğu hâliyle bilinmeli ve değer görmelidir. John Locke, tıpkı canlılarda da olduğu gibi geminin parçaları değişse bile şekli ve organizasyonu aynı kaldığı müddetçe aynı kalmaya devam edeceğini savunur.² Bir diğer yandan, eğer ki farklı bir gemiye dönüştüğünü savunacaksak, bir şeyin kıymetini belirleyen unsurun

onun somut özellikleri olduğunu öne sürmemiz ve bu ihtimalde değişimin gerçekleştiği spesifik noktayı tanımlamamız gerekir. Örneğin , gemi metaforunu düşündüğümüzde, geminin başka bir gemi hâline gelmesi parçalarının %1'inin veya %50'sinin değişiminden sonra mı meydana gelir, %100'ünün mü? Bu gemiyi farklı bir gemi hâline getiren dönüm noktası tam olarak nerededir? Bu eşik noktasını belirleyebilirsek bile, herkes için aynı olan mutlak bir noktadan bahsetmemizin olanağı çok azdır. Bir kişinin başkalaşmaya eriştiğini iddia ettiği noktaya başka bir kişi baktığında aksini iddia edebilir. Bu nedenle eşik noktasının her zaman somut ve herkes tarafından kabul edilebilir olmayabileceğini söylemek mümkündür. Bir başka perspektife göz atmak için Thomas Hobbes'un analojisinden yararlanabiliriz. Geminin eskiyen parçalarının bir kenarda tutulduğunu düşünelim, bir kişi bu parçaları toplayıp bir gemi yapmış olsun. Bu durumda orijinal Theseus'un Gemisi'nin hangisi olduğu muammadır. Hobbes, bu senaryoda her iki geminin de Theseus'un Gemisi olduğunu savunur; birisi tarihsel devamlılık sebebiyle aynı gemiyken diğeri orijinal maddelerden oluştuğu için aynı gemidir.³ Analog düzlemde her sorunun tek bir cevabı olması gerekmez. 1 ve o'lardan çok daha kompleks bir sistemin parçasıdır gerçek hayat. Aynı her sorunun tek bir cevabı olmadığı gibi, eşik dediğimiz nokta da yaşamımıza uyarlandığında kendini başka şekillerde gösterebilir. Değişimin insan hayatındaki yeri ve eşik noktalarına göz atacak olursak, insanın her zaman değiştiği gerçeği önümüze tekrar ve tekrar çıkan bir motif olacaktır. Bireyin vücudunu oluşturan hücreler her saniye kendilerini yeniler. Sürekli yeni beceriler ediniriz, halihazırda var olan yetilerimizi geliştirerek yeni bilgiler ediniriz. Dolayısıyla yaşamak demek, deneyimlemek demektir. Bir insan her

1 Giorgio Manzi, "Before the Emergence of Homo sapiens: Overview on the Early-to-Middle Pleistocene Fossil Record (with a Proposal about Homo heidelbergensis at the Subspecific Level)", *International Journal of Evolutionary Biology* (2011): 582678.

2 "The Philosophical Theories Ship of Theseus and Tabula Rasa", EduBirdie, erişim 19 Haziran 2026, <https://hub.edubirdie.com/examples/the-philosophical-theories-ship-of-theseus-and-tabula-rasa/>

3 Thomas Hobbes, "On Identity and Difference", *Elements of Philosophy: The First Section, Concerning Body* içinde (London: R & W Leybourn, 1956), 100–101.

gün aynı rutini takip ediyor olsa bile o rutinin zihninde neden olduğu değişimler duraksamaz. Bir şeyi yalnızca görmesi, duyması, koklaması veya hissetmesi; yani duyu organlarıyla onu deneyimlemesi bile duyu nöronlarının uyarılması sonucu değişime yol açar.

Felix Guattari'ye göre eşik, bilincin ve kimliğin sınırlarını aşabilen, yeni varlık alanlarına geçişi mümkün kılan kritik noktalardır.⁴ Politik açıdan ise faşizmi reddeden ve özgürlüğü vadeden geçiş çizgileridir. Bireyin toplumsal normlar ve dayatılan kimlikleri reddedip akışkan bir yapıya ulaştığı anları, kendi biricikliğini kabul ettiği ve herhangi bir sosyal yapıya uymak için benliğini değiştirmeyi seçmesini kapsar. Kendi adımıza düşünmeyi ve karar vermeyi opsiyonel kılarak hayatlarımıza spesifik bir rutini; yediğimiz yemekten yaptığımız işe ve kurduğumuz aileye kadar onlar için en kârlı hayat stilini empoze eden şirketler, devletler ve kapitalist sistem içinde değişebilmek, kendini yenisinden yaratabilmek bir başkaldırıdır. Düşünmek ve sorgulamayı seçmek ise radikal bir eylemdir.

Kendi beynimizi kullanmayı mümkün olduğunca azaltma amacıyla başta Sam Altman gibi isimler tarafından piyasaya sürülen ve geneli ücretsiz olan LLM (*Large Language Model*) veya *Generative AI* baloncuğunun patlamaya yüz tutmaması için kullandığımız her şeye entegre edildiğini görebiliriz. Bu tip modeller tahmin algoritmasına göre çalışır. Yazdığınız 'prompt'a dair bir çıktı oluştururken ona yedirilmiş içeriğe göre yazdığı her kelime, ihtimaller ilkesine dayanır. Kaynaklarda bulunan kelimelere göre, hangi kelimenin diğer kelimeden sonra gelebileceğinin ihtimallerini oluşturduktan sonra, çıktısında en muhtemel kelimeleri kullanarak aslında kendisinin bile tam olarak anlamadığı bir metin yaratır. Kullandığı her kelime, önceki kelimeli referans noktası olarak aldığı anda, sonrasın-

da gelebilecek en muhtemel kelimedir. Yani, genel toplumun kullanımına açılmış bu LLM'ler aslında yazdıkları şeyin genelinden haberdar bile değildir. Bu nedenle mesela spesifik kelimelerin içindeki harflerin sayısını sorduğunuzda afallar. Kaynağa bağlı en muhtemel cevabı oluşturduğu için çıkar bu tarz hatalar, kişinin sorduğu soruyu ciddi anlamadığından değil. Ancak LLM şirketlerinin CEO'ları toplumun bunu bilmesini, modellerin aslında tam olarak nasıl çalıştığından haberdar olmasını istemezler. Çünkü asıl mekanizmayı bilmediğiniz zaman sizinle konuşan modelin gerçekten düşünebilen, anlayabilen, sihirli bir varlık olduğuna inanabilmeniz mümkün olur. Buna inandıkça, tam da şirketlerin istediği şeyi yaparak, onunla daha fazla iletişim kurarsınız ve daha da bağımlı hâle gelirsiniz. Bu bir tuzaktır, çünkü eğer çok büyük bir veri havuzunu filtrelemekle uğraşmıyorsak aslında ihtiyacımız olmayan bu modeller, yaratıcı düşünme ve problem çözme yetilerimizi köreltme görevini çok başarılı bir şekilde yerine getirirler. Belli bir süre sonra, günlük yaşamımızda karşımıza gelen sorunları çözmek için bu modellere bağımlı olduğumuzda; modelleri kullanmak ücretli kılınacak ve yarattığı sorunu çözmek, kendi yarattığı boşluğu doldurmak için para ödemek zorunda kalacağız. Kullanılmadığı için körelen yaratıcı düşünme kabiliyetimiz ise yerini 'AI slop' denilen, ileriye değil, sadece geriye dönüp bize çıktı üretebilen, dolayısıyla asla gerçekten yaratıcı olma kabiliyetine erişemeyecek, ihtimal ilkesinden fazlasını algılayamayan cevaplara bırakacaktır. Bu durumda da bir eşik noktası söz konusudur. Modelleri pazarlayan insanlar 'yapay zeka' ve insanlık arasındaki eşik noktasını halihazırda geçmiş olduğumuz, bu nedenle 'ya buna ayak uyduracağımızı ya da geride kalacağımızı' söyler dururlar. Çünkü eğer ki toplumu halihazırda geri döndüremez veya kontrol edilemez bir teknolojinin mutlak olduğuna inanabilirlerse, kimse geri döndürmeye veya kont-

4 Félix Guattari ve Gilles Deleuze, *Bin Yayla*, çev. Emre Sünter (İstanbul: Norgunk Yayınları, 2024).

rol etmeye tenezzül etmeyecektir. Ve bu, şirketlerinin hisselerine fayda sağlayacaktır. 'Yapay zeka' baloncuğu patladığında zarar görecektir. 'Yapay zeka' şirketler olduğu için onlar tarafından empoze edilen propagandayı tanıyıp, buna karşı direnç göstermek, ulaşabileceğimiz en önemli farkındalıktır.

Canlılık, açık bir sistemdir. Yani canlılığın belki de en önemli özelliği; dış çevreyle sürekli olarak madde, enerji ve bilgi alışverişi yapabilen bir sistem olmasıdır. Kısacası, bir canlının varlığını sürdürebilmek ve hayatta kalabilmek için sürekli olarak değişmesi, dışarıdan madde alması veya dışarıya madde vermesi gerekir. Bu nedenle canlılar eşikte yaşar. Varlığın her noktası bir eşik noktasına evrilir ve bu noktalar birbirlerini tamamlayarak sonsuza kadar giden bir doğruya dönüşür. Vücudumuzun ve hayatta kalma içgüdümüzün gerçekleştirdiği değişimlerin yanında, bizlere 'asıl değişimler' gibi gelen, hayatımızla alakalı rutin bozucu değişimler de vardır. Bu değişimler, içlerinde belirsizliği barındırdıkları için çoğunlukla korkutucu gelir. Rutinin bozulması, yeni bir rutinin inşa edileceği anlamına gelir. İnsan, sürecin ne getireceğini tamamiyle bilmediği için bu tür eşik noktalarından endişe eder. Ancak ne kadar ürkütücü gelirse gelsin; değişim, hayatı hayat yapan mihenk taşı olmaya devam edecektir. Bu gerçeklikten kaçmaya, geçici çözümler bulmaya çalışmak yerine değişimi kabul etmemiz ve ona ayak uydurarak yolumuza devam etmemiz bize değişim bağlamında aslen kim olduğumuzu gösterecektir. Bu ayak uydurma; kendini direniş, değişim hakkında bilgi edinme veya bir aksiyon alma olarak da gösterebilir. Hayat okyanusunda yüzerken zamanla üzerimize gelen dalgaların neleri getirdiği, neleri götürdüğü ve nelerin o dalgaların şiddetine rağmen sabit kaldığı; bizi, kendi kimliğimize dair önemli neticelere eristirecektir. Bu somut eşik noktalarından en keskin hissettireni kuşkusuz olarak ölüm noktasıdır. Ölüm, açık sistem olan canlılığın

entropiye kısa süreli karşı koyuşunun alayıdır. Biline, bize bu eşik noktasının her gün daha yakında olduğunu hatırlatır ve bu bilgiyle barışık yaşamak için bazı inanç sistemleri, güven tutanakları yaratma ihtiyacı hissederiz.

Bu kritik eşik noktası, varlığımızı sorgulamaya iten bir güce dönüşür. Martin Heidegger, eşik 'iki alan arasındaki geçiş' veya 'yeni bir kavrayışa varış' şeklinde ontolojik bir sınır olarak tanımlar.⁵ Ona göre eşik, dünyada var olma (*Dasein*) deneyimimizde sıradan olandan hakikatin olduğu gerçekliğe geçişin yaşandığı kritik bir bölgedir. Ona göre en kesin sınır, ölümdür. Bireyin varoluşunda erişebileceği en nihai eşik ve ufuk noktası olmasının yanında, insanı diğer herkes (*Das Man*) olmaksızın soyutlayıp kendi varlığıyla burun buruna gelmesini sağlayan noktadır. Bu eşik farkındalığı, kişiyi sorgulamaya iter ve bu sayede varlığı hakkında neticelere varması mümkün olur. Hiçliğin veya olmamanın düşüncesi, bireyi çok korkuttuğu için inanacak başka bir gerçeklik arar. Belirsizliği ortadan kaldırmaya çalışarak aslen kanıtlanabilen bir şey olmamasına rağmen ölüm eşiklerinin sonrasını bildiğini iddia eder. Ve buna dair olan inancı, onu ölümün gerçekliği hakkında rahatlatan bir destek aparatına dönüşür.

Çoğu insanın inandığı veya inanmak istediği 'Her şeyin bir nedeni vardır.' düşüncesinin de asıl kaynağı budur. Bu prensip, ona inanan ve ona göre yaşayan insanların hayatta karşılıklarına ne çıkarsa çıksın o değişimi kabullenerek önlerine bakmalarını sağlar. Sonuçta 'kader' inancının sağladığı rahatlık da burada yatar, eğer her şey önceden belirlenmiş determinist bir çizelgeye göre yaşıyorsa, ilerde kişinin karşısına çıkacak hiçbir değişimden kaçmasına veya endişe duymasına gerek kalmayacaktır. Bu düşünce biçimi bireyi rahatlatma potansiyeline sahip olsa bile, gerçekliği yansı-

5 Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten (İstanbul: Alfa Yayınları, 2024), 551.

tığını göstermez. İnsanlar olarak başka kişilerin acısının altında bir neden aramaya yatkınsınız. Bunun nedeni ise; eğer ki o nedeni bulabilirsek, eğer yaşanan acıyı o spesifik nedene bağlayabilir ve mantık çerçevesine koyabilirsek bu acıya sebep olan şeylere nasıl karşı koyabileceğimizi öğrenebiliriz ve bizim de o kişinin yaşadıklarını yaşamamız gerekmez. Ancak bazen, kişi her şeyi kendi kafasında oluşturduğu yönergeye göre doğru yapsa da bazı olaylardan kaçamaz, sıyrılmaz, kendi başına gelmesini engelleyemez. Bu durumda, bir kişinin yaşadığı şeyler hakkında neden aramak, o kişinin bir şekilde yanıltta olduğunu ve yaşanan olayı engelleyebileceğine inanmak, sonucunda sadece buna inanan bireye zarar verir. Eğer yaşanan bazı trajedilerin, adları gibi, trajedi olduğunu ve bir nedeni olamayabileceğini kabullenirsek, kendimizin başına da kötü bir şey geldiğinde iç savaşa girmek ve neden aramak yerine olan olayı olduğu gibi kabullenip onunla nasıl başa çıkabileceğimizi düşünmeye geçebiliriz.

Sonuç olarak değişimden bağımsız tanımlanamayan eşik kavramının spesifik bir nokta olmasına gerek yoktur. Dijital değil, analog bir dünyada yaşadığımız için her soru tek bir cevaba sahip değildir. Canlılık bakımından eşik, varlığın her saniyesini kapsadığından dolayı baktığımız her yerde kendini gösterir. Eşik, soyut olabilen ve kişiden kişiye farklılık gösterebilen sınır noktalarıdır, bu nedenle analog sistemdeki çoğu değişim sürecinde mutlak bir eşik noktası bulmak oldukça zor olabilir. Yaşadığımız dönemde sırf düşünmek ve sorgulamak bile bir başkaldırı örneği hâline gelmiştir. Bu nedenle, ürettiğimiz bir şeyi değerli kılanın onu yaparken verdiğimiz emek, ona harcadığımız zaman ve karşılığında kazandığımız beceri olduğu unutmamamız gerekir. Eşik kavramı, insan hayatı dahilinde incelendiğinde mutlak sınırı, yani ölümü hazmedebilmek için yarattığımız

inanç sistemleri bizlere huzur kaynağı olabilse bile, içlerinde mutlak gerçekliği barındırdıklarını göstermez. Bir başkasının yaşadığı acının, veya bir trajedinin altında somut nedenler araması, sonucunda yalnızca bu nedeni arayan kişinin kendisine karşı daha yargılayıcı olmasını sağlar. Bu nedenle, her şeyin bir nedeni olduğuna dair geliştirilen inanç, ilk başta rahatlığa sebebiyet verse de, uzun dönemde zararlı bir hâle dönüşebilir. Mutlak eşik bilinciyle başa çıkmak için yarattığımız metodlar, bizleri rasyonel gerçeklikten soyutlayabilir. Eşiklerden oluşan bu hayatta; bireyin karşı koyduğu, tepkisiz kaldığı ve kabul ettiği tüm değişimler kimliğinin birebir yansımasıdır.

Kaynakça

- Edubirdie. "The Philosophical Theories Ship Of Theseus And Tabula Rasa". Erişim 19 Haziran, 2026. <https://hub.edubirdie.com/examples/the-philosophical-theories-ship-of-theseus-and-tabula-rasa/>
- Guattari, Félix ve Deleuze, Gilles. *Bin Yayla*. Çevirmen: Emre Sünter. İstanbul: Norgunk Yayınları, 2024.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. Çevirmen: Kaan H. Ökten. İstanbul: Alfa Yayınları, 2024.
- Hobbes, Thomas. "On Identity and Difference". *Elements of philosophy: The First Section, Concerning Body* içinde, 100–101. London: R & W Leybourn, 1956.
- Manzi, Giorgio. "Before the Emergence of Homo sapiens: Overview on the Early-to-Middle Pleistocene Fossil Record (with a Proposal about Homo heidelbergensis at the Subspecific Level)." *International Journal of Evolutionary Biology*, (2011): 582678. doi:10.4061/2011/582678.